

ДАВЛАТ БОШҚАРУВ ТИЗИМИ ИНТЕРАКТИВ ХИЗМАТЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ УСУЛЛАРИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7854386>

Якубов Мақсадхан Султаниязович

*техника фанлари доктори профессор Мухаммад ал-Хоразмий номидаги
Тошкент ахборот технологиялари университети,*

Жамалова Гулчехра Бабакуловна

*Қарши муҳандислик иқтисодиёт институти "Ахборот технологиялари"
кафедраси ўқитувчиси.*

Аннотация: Пандемия ҳар қандай мамлакатнинг иқтисодий ривожланишида моддий жиҳатдан катта миқдорда зарар кўришига олиб келди. Бундай шароитда иқтисодий йўқотишларни тезда қоплаш учун ҳар бир мамлакат ўзининг имкониятларидан келиб чиққан ҳолда давлат бошқарув тузилмасида модернизациялаш ишларини олиб бориши мақсадга мувофиқ. Давлат бошқарувидаги бюрократик бўғинларни бартараф этиш, бошқарувдаги шаффофликни таъминлаш, иқтисодий ва молиявий йўқотишларни қоплаш, давлат хизматчиларининг жамият олдидаги маъсулиятини ошириш масалаларини ечишга мазкур мақола хизмат қилади.

Калит сўзлар: давлат бошқаруви, фуқаролик жамияти, давлат хизматлари, электрон ҳукумат, ижтимоий муносабат, реструктуризация, интеграция, ахборотлаштириш.

МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ ИНТЕРАКТИВНЫХ УСЛУГ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

Якубов Мақсадхан Султаниязович

*доктор технических наук, профессор Ташкентский университет
информационных технологий имени Мухаммеда аль-Хорезми,*

Жамалова Гульчехра Бабакуловна

*Преподаватель кафедры «Информационные технологии» Каршинского
инженерно-экономического института.*

Аннотация: Пандемия нанесла большой материальный ущерб экономическому развитию любой страны. В таких условиях, чтобы быстро покрыть экономические потери, каждой стране целесообразно провести модернизацию структуры государственного управления, исходя из своих возможностей. В данной статье рассматриваются вопросы устранения бюрократических связей в государственном управлении, обеспечения

прозрачности управления, покрытия экономических и финансовых потерь, повышения ответственности государственных служащих перед обществом.

Ключевые слова: государственное управление, гражданское общество, государственные услуги, электронное правительство, социальные отношения, реструктуризация, интеграция, информатизация.

METHODS OF ORGANIZATION OF INTERACTIVE SERVICES OF PUBLIC ADMINISTRATION

Yakubov Maksadkhan Sultaniyazovich

Doctor of Technical Sciences, Professor, Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad al-Khorezmi,

Jamalova Gulchehra Babakulovna

Lecturer at the Department of Information Technology, Karshi Engineering and Economics Institute.

Abstract: *The pandemic has caused a great deal of material damage to the economic development of any country. In such circumstances, in order to quickly cover the economic losses, it is expedient for each country to carry out modernization of the public administration structure, based on its capabilities. This article serves to address the issues of eliminating bureaucratic links in public administration, ensuring transparency in governance, covering economic and financial losses, increasing the accountability of civil servants to society.*

Keywords: *public administration, civil society, public services, e-government, social relations, restructuring, integration, informatization.*

Умуман олганда, давлат хизматининг холати жамият ва давлат томонидан давлат хизматини такдим этишдаги давлат харажатларига нисбатан паст самарадорлиги, фуқаролик жамияти муаммоларини хал қилиш ва бозор иқтисодиётини шакллантириш учун мослашувчан ва мослашувчан бўлмаганлиги, давлат хизматчиларининг фаолиятини режалаштириш, ресурсларни қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантиришнинг янги усуллари ва шаклларига иммунитет билан тавсифланади. Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида давлат хизматларини ислоҳ қилиш ислохотларнинг устувор

йўналишларидан бири ҳисобланади. Ислохотларнинг асосий йўналиши фуқаролик жамиятини ривожлантириш ва давлатни мустақамлаш, иқтисодий тараққиётни рағбатлантириш (бозор иқтисодиётини шакллантириш), давлат томонидан такдим этилаётган хизматларнинг сифатини яхшилаш, давлат ресурсларидан оқилона фойдаланиш ва давлат хизматчиларининг минтақавий меҳнат бозорларида ахволини яхшилаш учун давлат хизматининг самарадорлиги ва сифатини тубдан ошириш ҳисобланади. Давлат хизматини

Ўзбекистон Республикасида ислоҳ қилиш тарихий, маданий, миллий ва бошқа хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда, жаҳон миқёсидаги ривожланиш тенденцияларини ҳамда давлат хизматининг ягона тизимини яратиш имконини беради.

Ўзбекистон Республикасининг давлат хизматини жорий қилиш концепцияси асосида ишлаб чиқилган тушунчага мувофиқ:

- давлат хизматининг ишлашини аниқлаш ва тушунтириш. Иш берувчи давлат хизматчилари учун ўзгартирилади ва иш берувчи алоҳида давлат органида янги турдаги шартномаларни тасдиқлайди. Давлат хизматчиларининг расмий фаолиятида ўзбошимчаликни истисно этадиган расмий қоидалар тизимини яратиш режалаштирилган.

Давлат хизматининг тоифалари ўзгартирилади ва менежерлар тоифалари ва уларнинг маслаҳатчилари (“сиёсий даража”) давлат идораларида бундай шахсларнинг сонига чекловлар билан, шунингдек, касб малака ва имтиёзлар асосида танлов учун танланган профессионал давлат хизматчиларининг тоифалари аниқ белгиланади. Ахамиятга эга давлат хизматчиларининг синф ва синфларга бўлинадиган янги бўлиниши амалга оширилади, бу хизмат турларини турли хил турдаги ходимлар ўртасидаги корреляцияни бирлаштиришга ва малака ошириш тизимини яратишга имкон беради;

- Ўзбекистон Республикаси Давлат хизматини бошқариш органлари тизимини яратиш. Ушбу органлар якка тартибдаги органларни (идоралар) мустақил сертификатлашни амалга оширишга давлат этилади, кадрлар заҳирасининг ишини бажариш, лавозимлар реестрини яратиш ва юритиш, давлат хизматининг ўтиши билан боғлиқ низоларни судга ўтказиш, бўш иш ўринлари учун танлов ўтказиши. Давлат хизматининг ахлоқи (шу жумладан, коррупцияга қарши) бўйича комиссияларни яратиш ва бундай комиссиялар ишини назорат қилиш, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ўз ваколатлари доирасида эълон қилиш;

- тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ягона тизимини яратиш Ўзбекистон Республикасининг давлат хизмати, шунингдек, ислохотларнинг мақсад ва вазифаларига зид бўлган қоидаларни бекор қилиш;

- шошилишчи молиявий-иқтисодий чораларни қабул қилиш ва давлат хизматини моддий-техника жихатдан қўллаб-қувватлашни такомиллаштириш. Ушбу чоралар қаторида бевосита моддий иммиграция билвосита чораларини (турли хилдаги имтиёзлар) максимал ўтказиш мумкинлиги назарда тутилган. Ихтисослашган тиббиёт муассасалари ўрнига ижтимоий ва тиббий суғурталашни ривожлантириш зарурияти ва бошқалар, ишлаш рағбати мунтазам иш ҳақи билан таққослаганда сезиларли даражада оширилиши керак. Ходимларнинг асосий тоифалари учун иш ҳақини оширади минтақавий (маҳаллий) меҳнат бозорларидаги давлат хизматчисининг касбининг рақобатбардошлигини тиклаш мақсадида уларнинг фаолияти, кўп тоифалар

учун аста-секин доимий (доимий) шартномалар давлат хизматчилари муддатли (вактинча) шартномаларга ўтказилади. “Электрон ҳукумат” тизимида - электрон ҳужжат айланиши, шу жумладан электрон (рақамли) имзо жорий этилди. Офис материалларини тарқатиш (етказиб бериш) меъёрлари, шу жумладан турар жой меъёрлари (худудлар бўйича), бошланғич таълим тизимини ўзгартириш, кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини қайта кўриб чиқилади.

Барча ўқув дастурларини амалга оширадиган таълим муассасаларини танлаш учун очиқ танлов жараёни жорий этилади. Давлат хизматчилари, уларнинг ўринбосарлари ва уларнинг малакасини оширишда махсус академиялар, университетлар ва илмий муассасалар салоҳиятидан фойдаланилади. Жамоат хизматининг олим ва мутахассислари учун “маслахатчилар” ва “мутахассислар” тоифалари давлат хизматининг етакчи ўринларида “ёнма-ён” туради.

Давлат хизматининг ҳуқуқий асосларини амалдаги ижтимоий муносабатлар ва янги иқтисодий шароитларга мувофиқ олиб бориш бўйича ишларни амалга ошириш жараёнида давлат хизматчиларининг иш берувчининг давлат сифатида рақобатдошлигини таъминлайдиган ва иқтисодиётнинг нодавлат секторида давлат органларининг менежерлари ва мутахассисларининг иш ҳақи даражасига яқинлаштириш учун давлат хизматчиларининг ҳақини оптималлаштириш таклиф этилади.

Ҳозирги вақтда ушбу дастурга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Давлат хизматини ислоҳ қилиш концепцияси ишлаб чиқилган. Дастурнинг мақсади - давлат хизматининг самарадорлигини, унинг нуқтаи назарини ва даражасини ошириш, давлат хизматчиларининг харажатларини оптималлаштириш ва давлат хизматларини ресурсларни қўллаб-қувватлашни ривожлантиришдан иборат.

Мақсадга эришиш қуйидаги вазифаларни хал қилиш зарурлигини белгилайди:

- давлат хизматини мақбул ташкилий-ҳуқуқий таъминлаш учун шарт-шароитлар яратиш;
  - расмий норматив ҳужжатлар асосида давлат хизматчиларининг мажбуриятларини ва ваколатларини белгилаш;
  - давлат хизматчиларини молиялаштириш, рағбатлантириш ва баҳолашнинг янги усулларини жорий қилиш, давлат хизматларида ресурслардан оқилона фойдаланиш;
  - давлат хизматини ривожланиш манфаатлари учун очиқлигини таъминлаш
- фуқаролик жамияти ва давлатни мустаҳкамлаш;

- davlat xizmatчилари учун малакали кадрларни танлашнинг самарали усулларидан фойдаланиш, давлат хизматчилари фаолиятининг натижаларини баҳолаш, шунингдек уларнинг расмий ўсишига шарт-шароитларини яратиш;

- давлат хизматчилари ва давлат хизматчилари малакасини ошириш бўйича ўқув дастурларини амалга ошириш;

- давлат хизматида манфаатлар тўқнашувларини аниқлаш ва ҳал қилиш механизмларини жорий этиш, шунингдек, қонунчиликни тартибга солиш давлат хизматчиларининг касбий этикаси;

- давлат хизматининг самарали ишлаши ва давлат хизматчилари томонидан уларнинг расмий вазифаларини бажариши учун мақбул моддий-техник шарт-шароитларни яратиш;

- давлат хизматларини бошқариш тизимини ривожлантиришни таъминлаш.

Давлат хизматларини бошқариш тизими талаб этилади давлат хизматининг бирлиги, давлат органларининг фуқаролик жамияти тузилмалари билан ўзаро ҳамкорлиги, давлат хизматларини давлат томонидан рўйхатга олиш, давлат хизматини ўташ ва тугатиш, давлат хизматчиларининг малакасини ошириш масалалари бўйича давлат органларининг фаолиятини мувофиқлаштириш.

Ушбу мақсадга эришиш учун қуйидагилар талаб этилади:

- республика давлат хизматларини бошқариш тизимининг ва унинг бирлиги;

- минтақавий даражада бўлинмалар ва Ўзбекистон Республикаси даражаси;

- давлат органлари ва давлат хизматлари органларининг фаолиятини мувофиқлаштириш;

- маҳаллий ҳокимият органлари билан ўзаро ҳамкорлик қилиш;

- фуқаролар учун давлат хизматларини бошқариш тизимининг очиқлиги ва фуқаролик жамияти.

Дастурни амалга ошириш натижасида қуйидагилар таъминланиши керак:

- Мавжуд ижтимоий муносабатлар ва янги иқтисодий шароитларга мувофиқ давлат хизматларининг ҳуқуқий асосларини таъминлаш;

- Принципларга асосланган касбий хизматни яратиш давлат хизматчиларининг расмий фаолияти натижаларини ҳисобга олиш ва баҳолаш;

- Давлат хизматчиларининг расмий коидаларини жорий этиш;

Давлат хизматчиларининг ўзларининг расмий вазифалари ва кўрсатилаётган давлат хизматлари кўрсатадиган фуқаролар ва ташкилотлар томонидан бажариладиган ишларнинг сифат даражасига эришиш;

- Давлат органлари ва давлат хизматчилари фаолиятининг фуқаролик жамиятига очиқлиги ва бошқарилиши учун шарт-шароитлар яратиш;

- Давлат хизматини молиявий ва иқтисодий жихатдан қўллаб-қувватлашни такомиллаштириш учун асос яратиш;

- Давлат хизматида кадрлар сиёсатини такомиллаштириш мақсадида кадрлар сиёсатининг самарадорлигини ошириш;

- Давлат хизматчиларининг касбий этикаси мавжуд низоларни аниқлаш ва бартараф этиш механизмларини амалга ошириш давлат хизматини ва қонунчиликни тартибга солишни назарда тутати;

- Давлат хизматчиларининг малакасини ошириш;

- Давлат хизматчиларининг сонини оптималлаштириш;

- Фаолиятни самарали бажариш учун моддий-техник шарт-шароитларни яратиш давлат хизматчиларининг ўз хизмат вазифаларини бажариши;

- Давлат хизматларини бошқариш тизимини шакллантириш.

Давлат хизматини ислоҳ қилиш кўпгина омилларга боғлиқ бўлиб, асосийлари қуйидагилардан иборат:

- давлат бошқаруви тизимини ислоҳ қилиш ва Ўзбекистон Республикасида янги давлатчиликни яратиш зарурияти;

- давлат ҳокимиятини ажратиш тамойилининг ишлашини таъминлаш қонунчилик, суд ва ижроия органлари;

- ҳуқуқий ислоҳотларни амалга ошириш;

- иқтисодий ва иқтисодий ислоҳотлар;

- давлат органларини мустахкамлаш;

- Ўзбекистон Республикасининг таъсис муассасалари ва маҳаллий ҳокимият органларининг давлат органлари билан муносабатларини мустахкамлаш;

- Ўзбекистон Республикаси ҳудудларида давлат аппаратини яратиш;

- янги давлат кадрлар сиёсати концепциясини ишлаб чиқиш ва амалий амалга ошириш зарурати;

- Ташкилий-ҳуқуқий чораларни амалга оширишда маҳаллий ва минтақавий бошқарув органлари;

- мавжуд бўлган ва ўзгарувчан ўзгаришларнинг асосий ўзгариши давлат хизмати тўғрисидаги қонун.

Электрон ҳукумат (e-goverment) замонавий ахборот технологияларининг имкониятларига асосланган ҳукуматнинг янги модели бўлиб, Интернетдан давлат ва жамият ўртасидаги ўзаро хамкорлик тизими ҳисобланади. Электрон ҳукуматнинг устувор вазифаси тармоқ операциялари, ахборот технологиялари ва алоқа тармоқлари орқали ички ва ташқи алоқаларни ўзгартиришдир. Электрон ҳукуматни яратиш аҳолини ва бизнесни давлат хизматларини такдим этишни оптималлаштириш, мамлакатни бошқаришда ва бошқарувда барча сайловчиларнинг иштирокини кенгайтиришга, шунингдек, фуқароларнинг ва фуқароларнинг ҳукуматга очиқлиги ва ҳисобдорлигини таъминлаш билан боғлиқ. Ушбу формуладан сўнг дунёдаги давлат бошқарувининг ривожланишидаги энг муҳим замонавий тенденциялардан бири ётади. “Электрон ҳукумат” ғояси нафақат ахборот технологияларининг жадал ривожланиши ҳисобига эмас, балки ушбу тенденция натижасида юзага келди.

Бир томондан, Интернет, тўғридан-тўғри сиёсий иштирок этиш, оммавий ҳаракатлар, фуқаролар ва қарор қабул қилувчилар ўртасида масофани бартараф қилиш ва фуқаролик маданиятининг уфқларини кенгайтиришнинг географик ва тизимли чекловларини олиб ташлашга имкон беради. Бошқа томондан, замонавий ахборот технологиялари, уларнинг кундалик ҳаётда қўлланиш соҳалари кенгайиши ҳисобига, жамиятни сиёсий назоратга янада сезиларли таъсир этиши мумкинлигини ҳисобга олиш керак.

1. (G2C) Ҳукумат - фуқаролар (хизматлар истеъмолчилари) Интернет орқали, интерактив сўровлар, оммавий муҳокамалар, жумладан вақанциялар ҳақида маълумот берувчи лойиҳалар, туғилганлик ҳақидаги гувоҳномаларни бериш,

сайловчиларни рўйхатга олиш ва овоз бериш, референдумлар, тиббий ахборот ва ҳ.к.

2. (G2B) Ҳукумат - хусусий бизнес: товарлар ва хизматларни етказиб бериш, давлат харидларини амалга ошириш, лицензиялар ва рўхсатномаларни бериш.

3. (G2G) Ҳукумат - ҳукумат: давлат органлари ўртасида ахборот алмашиш ва амалиётларни такомиллаштириш, идоралараро тармоқларни яратиш бўйича лойиҳалар, корпоратив ва давлат маълумотлар базалари, электрон ҳужжат айланишини жорий этиш учун регистрлар ва бошқалар.

Ҳукумат фойдаси:

- ўзини ўзи стратегик ресурс бўлган ҳукуматнинг барча маълумотларини бошқариш;

- жамоатчилик фикрини қайта ишлаш ва бошқариш;

- режаларни тез ва иқтисодий жихатдан самарали амалга ошириш имконияти;

- маҳаллий ҳукуматлар ва ННТлар билан иқтисодий мулоқот воситаси;

- микро ва маҳаллий даражада режалаштириш ва бошқарувни такомиллаштириш;

- аҳолининг ҳукуматга ва унинг режаларига нисбатан пасив муносабат муаммоларини хал қилиш воситаси.

Жамият учун фойдалар:

- ҳукумат режалари ва лойиҳаларини қабул қилишда иштирок этиш хисси

- шикоятлар жараёнини тезлаштириш;

- ахборот ва ғояларни тарқатиш қобилияти, муайян сиёсий натижаларга эришишда ўз хиссасини қўшиш;

- ҳукумат иши устидан жамоатчилик назорати даражасини ошириш;

- чет элда яшайдиган ва ишлаётган инсонлар Ватан ишларига қатнашиш ва ўзларининг миллий кимлигини сезиш учун кўпроқ имкониятга эга бўлиш;

- икки томонлама мулоқот каналлари орқали аҳолининг таълим даражасини ошириш орқали турли хил бепул таълим дастурларини амалга ошириш.

Шундай қилиб, энг умумий шаклда “Электрон ҳукумат”дан

фойдаланишнинг фойдалари қуйидагича ифодаланиши мумкин: фуқаролар ва корхоналар давлат ахборот ва хизматларидан эркин фойдаланиш имкониятига эга, хизмат кўрсатиш сифати онлайн хизмат кўрсатишнинг онлайн режимида амалга оширилади. Фуқаролар сиёсий жараёнда иштирок этиш учун кўпроқ имкониятларга эга.

Бугунги кунда “Электрон ҳукумат” тизимини ривожлантиришнинг қуйидаги бешта асосий босқичлари ажратилган:

1. Реструктуризация - давлат органларининг Интернет тармоғидаги расмий мавжудлиги;

2. Кенгайтирилган имконият - янада ривожланган функцияларга эга ва “Динамик янгиланадиган ахборот” тақдим этадиган “Давлат сайтлари” сонининг кўпайиши;

3. Интерактив хизматлар - Интернетда фойдаланувчилар учун интерфаол хизматлар тақдим этилиб, улар мунтазам янгиланиб туриладиган сайт мазмунига эга бўлишлари ва бошқа нарсалар билан бир қаторда турли хил расмий ҳужжатларнинг стандарт шакллари улардан юқлаб олишлари, шунингдек, мансабдор шахсларга электрон хат юборишлари;

4. Битимларни бажариш - фойдаланувчилар Интернет тармоғи орқали хизматлар учун тўловларни амалга оширишлари мумкин;

5. Самарали интеграция - маъмурий чегаралар билан чекланмаган электрон хизматларнинг тўлиқ интеграцияси.

Электрон ҳукумат бир-бирига боғлиқ бўлган бир қатор вазифаларни хал қилиши керак:

- турли давлат органлари ўртасидаги ўзаро ҳамкорликни мувофиқлаштириш ва бошқариш;

- фуқароларнинг давлат органлари томонидан хизматлардан фойдаланишларини ташкил этиш (нафақа, стипендия олиш, паспорт хизматлари, соғлиқни сақлаш, таълим ва бошқалар);

- давлат ва бизнес тузилмалари ўртасидаги ўзаро алоқаларни ташкил этиш (давлат харидлари, лицензиялар бериш, патентлар бериш, солиқларни тўлаш, давлат мулкни бошқариш, иқтисодий ривожланиш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш);

- фуқароларга махфий ахборотни талаб қиладиган фойдаланувчини идентификациялаш учун электрон рақамли имзо тизимидан фойдаланиш орқали мавжуд бўлган давлат органлари фаолияти билан боғлиқ ҳар қандай маълумотни, шу жумладан шахсий маълумотни (масалан, ушбу нафақахўр учун пенсияларни ҳисоблаш тартиби) тақдим этиш;

- фуқароларнинг катта иштирокида давлат бошқарувининг шакллари яратиш ва х.к;

- фуқароларнинг яшаш жойидан қатъий назар, ижтимоий ва маданий имтиёзларнинг тенг имкониятларини таъминлаш;

- давлат хизматларини тўлиқ қамраб олишни таъминлаш;
- ахборотнинг тенгсизлигини енгиллаштириш;
- давлат идораларига юборилган хужжатларни кузатиб бориш (давлат мақомини кузатиш) ни таъминлаш, ҳар қандай вақтда қайси мақомда (қандай ва ким томонидан кўриб чиқилади, ушбу хужжатда қандай қарорлар қабул қилинишини) аниқлаш имконини беради;
- давлат муассасалари томонидан тақдим этиладиган хизматлар турларини кенгайтириш;
- юқори нархлардаги давлат тузилмаларини ислох қилиш;
- жамият бўйлаб ахборотдан фойдаланиш сифатини тубдан яхшилаш.

Самарали электрон ҳукуматни яратиш учун малакали инсон ресурслари талаб қилинади. Ҳукуматда ишлайдиган АКТ мутахассислари зарур бўлади. Электрон ҳукуматни ривожлантириш учун зарур бўлган профессионал фазилатлар нафақат техник томонга тегишли, балки умумий бошқарув ҳам қарор қабул қилишда фаол иштирок этиш имконини берувчи кўникмаларнинг кенг доирасини назарда тутати. Керакли касбийлик асосий техник қобилиятни (ахборот технологиялари соҳасида саводхонлик) ва янги ахборот жамиятининг вазифаларини тушунишни ўз ичига олиши керак. Шу муносабат билан ҳукуматлар электрон ҳукуматнинг самарадорлигини ошириш мақсадида касбий маҳорат даражасини аниқлаш ва унинг мавжудлигини таъминлаш бўйича чоралар кўришлари керак.

Ва ниҳоят, янги технологияларни ҳукуматлар вақт каби бундай тоифаларга айниқса эҳтиёт бўлишлари учун мажбур қилиш кераклигини эслаш керак. Ҳукумат нуқтаи назарининг бошқа соҳаларидан фарқли ўлароқ, технологиялар жуда тез ривожланмоқда ва замонавий талабларга жавоб бермайдиган жиҳозлар ахлоқий жиҳатдан йўқ бўлиб кетади.

Бугунги кунда маъмурий органлар томонидан қабул қилинган қарорлар келажак учун мўлжалланган бўлиб, у тез ўзгариб туради ва ҳар доим аниқ кўринмайди. Хатолар молия жиҳатидан жуда қимматга тушади, аммо улар фуқаролар ва ишбилармонлик секторининг ишончини йўқотиши мумкинлиги сабабли, айниқса, ташвишлидир ва бу жуда юқори даражага эга бўлган иккита тоифадир. Барча мамлакатлар учун электрон ҳукуматга ўтиш сиёсатчиларга янги муҳитга мослашиш қобилиятларини намойиш этиш имконини беради. Шу билан бирга, анъанавий давлат бошқаруви Интернет инқилобига секин-аста келадиган қийинчиликлардан бири сифатида қўлланилади.

Шуни эсда тутиш керакки, электрон ҳукуматни жорий этишнинг энг кенг маъносида амалиётга татбиқ этилиши яхши бошқарувдир. Ушбу восита давлат сиёсатини янада тўлиқ амалга оширишга, янада яхши хизматлар кўрсатишга ва фуқаролар билан ҳамкорлик даражасини оширишга имкон беради. У келажакда ҳукуматлар ва бошқа давлат тузилмаларининг фаолияти баҳоланиши учун муваффақиятнинг асоси бўлган ушбу мезонларга мувофиқдир.

Интернет-порталлар электрон ҳукумат технологиясининг элементи сифатида муайян мавзудаги қатор ташқи алоқаларни ўз ичига олган аниқ сайт ҳисобланади. Ахборот порталини яратиш фойдаланувчиларга керакли маълумотни қидиришда Интернетни йўқ қилишни эмас, балки порталнинг бир қисмидан иккинчисига кўчиб ўтишга имкон беради. Бундан ташқари, Интернет-портали яратиш фойдаланувчи ўз манфаатларига мувофиқ танлаган маълумотни тузишга имкон беради, Интернет-портали яратилиши, тақдим этилган маълумотларнинг бутун оқимини аниқ назорат қилиш имконини беради.

Электрон ҳукумат тизимини яратиш тўрт босқичга бўлинади.

Электрон ҳукуматни шакллантиришнинг биринчи босқичи ушбу давлат муассасаси ёки маъмурий-худудий тузилма ҳақида хар қандай оператив ва маълумотномани тақдим этадиган ахборот интернет-порталини ишлаб чиқишдир.

Электрон ҳукуматни яратишнинг иккинчи босқичида Интернет ахборот портали, бир томондан, ҳокимият органлари ва бизнес ва фуқаролар ўртасидаги икки томонлама мулоқот воситаси бўлиб қолади. Бунинг учун улар ўртасида ахборот алмашинувининг барча жараёнларини стандартлаштиришни амалга ошириш керак.

Учинчи босқичда Интернет портали фуқаролар ва бизнес билан электрон шаклда давлат билан ўзаро муносабатларнинг алоҳида жараёнларини амалга ошириш имкониятини беради. Бунга, масалан, солиқ, ижтимоий нафақалар, бизнесни рўйхатга олиш ва лицензиялаш киради.

Охирги, тўртинчи босқич барча давлат хизматларини бирлаштирадиган ва барча фуқаролар учун бепул фойдаланиш имконини берувчи портал мавжудлигини назарда тутди. Бундай порталларни жорий этиш давлат ташкилотларининг самарадорлигини оширишга, шунингдек, давлат секторида бюрократия даражасини сезиларли даражада қисқартиришга ёрдам беради.

Портал тузилиши ва жойлаштирилиши керак бўлган ахборотнинг ўзига хос таркиби портални ишлаб чиқиш учун техник спецификацияларда аниқ кўрсатилиши ва ўзига хос бошқарув органининг ўзига хос хусусиятларини акс эттириши керак.

Энг камида, портал қуйидагиларни ўз ичига олиши керак:

- муассасанинг функциялари ва иш тартибини белгиловчи асосий норматив ҳужжатлар;
- Олий ўқув юртлари ҳужжатлари ёки ҳужжатларига ҳаволалар;
- муассаса ходимларининг жойлашган жойи, вақти ва керак бўлганда зарурияти тўғрисида тўлиқ маълумот;
- муассасанинг ўз вазифаларига мувофиқ чоп этилган тегишли материаллари;
- муассасанинг янгиликлари;

- мавзуга боғлиқ бўлган янгиликлар;
- жисмоний ёки юридик шахсларга уларнинг одатий муаммоларини ҳал қилиш бўйича тавсиялар (уларни одатий “сценарийларга” киритиш тавсия этилади);

- бўлимларга қараб қидириш.

Замонавий портал фойдаланувчи маълум даражада сезгирлик учун кўриб чиқилган саҳифалар таркибини сошлаш имконини беради. Бундан ташқари, портал таҳлил қила олади ва фойдаланувчининг розилиги билан “профил” деб аталади, унинг қизиқиши ҳақидаги баъзи маълумотлар, у ўзи учун энг муҳим маълумотларга эътибор беришга имкон беради.

Менежерлар ва ходимларнинг ўз вазифаларини бажаришга масъул муносабати бўлган ташкилотнинг портали, агар муассасанинг ўзига хос хусусиятларидан бошқача кўрсатмаса, алоҳида фуқаролар ёки юридик шахслар вакиллари ўз масалаларини ҳал қилиш учун ваколатли ходимларга мурожаат қилишлари мумкин бўлган бўлимларни ўз ичига олиши керак. Бундай ҳолда, саволларнинг тезкор ва самарали тарзда кўриб чиқилишига эътибор бериш керак. Замонавий портал ечимлари сўровларни маршрутлаш учун воситаларни танлаш, жавобларни тайёрлаш ва рўйхатга олиш муддатларини ва бажарилишини таъминлашга ёрдам беради.

Аксарият ташкилотлар ўз порталларида давлат эҳтиёжлари учун харидлар учун тендер эълонларини жойлаштиришлари мумкин, айримлари чекланган ресурсларни рақобатбардош сотиш учун (балиқ овлаш квоталари, радио частоталар ва бошқалар). Асосий муаммо шундаки, бундай портални яратиш учун кўп бўлимларда иш юритиш жараёнларини мувофиқлаштириш, ваколат доирасини аниқлаш ва ижро интизомининг бузилиши учун ҳақиқий жавобгарликни жорий этиш зарур. Агар буларнинг барчаси енгил бўлса, портал ҳукуматнинг барча соҳаларини такомиллаштиришга қаратилган кучли восита ва рағбатлантирувчи омил бўлиб қолади. “Электрон ҳукумат” тушунчасининг маъноси қонунчилик базасини ривожлантириш, фуқаролар ва бизнес билан алоқаларни мустаҳкамлашдир.

Электрон ҳукуматни шакллантириш ва ахборот жамиятини шакллантириш бўйича юқорида кўриб чиқилган вазифалар асосида маҳаллий даражада электрон ҳукумат технологияларига ўтишнинг устувор вазифалари белгиланиши мумкин. Биринчидан, йирик шаҳарларда компьютер саводхонлигини ошириш ва қишлоқ жойларида таълим олиш. Давлат хизматчилари билан таққослаганда, шаҳар ходимлари (Тошкент, Самарқанд ва Фарғона, Андижон каби йирик шаҳарлар) шаҳар дастурчиларидан фарқли ўлароқ, турли дастурий маҳсулотлар билан жиҳозланган компьютерлар билан ишлашда ўз маҳоратлари ортда қолмоқда. Қоидага кўра, давлат хизматчилари компьютерлар билан ишлашда кўникма ва тажрибага эга, чунки ушбу тоифадаги иш тартиби шахсий компьютер билими ва ахборот тизимлари билан

ишлаш кўникмаларини таъминлайди. Бундан ташқари, ҳудудий ва минтақавий даражада ахборотлаштиришни ривожлантириш дастурлари аллақачон қабул қилинган.

Маҳаллий даражада информатизация жараёни кейинроқ бошланди, шунинг учун шаҳар хизматчиларининг компьютер саводхонлик даражаси мос равишда пастдир. Шу билан бирга, шаҳар тузилмаларининг компьютер техникаси ва алоқа каналлари билан етарли даражада таъминланмаганлиги ва баъзи бир шаҳарларда бундай имконият мавжуд эмаслигини таъкидлаш лозим.

Ушбу муаммони ҳал қилиш йўллари қуйидагилар [1-3]:

- Қишлоқ мактабларини компьютер техникаси билан таъминлаш бўйича миллий дастурга мувофиқ, мактаб ўқувчилари учун компьютер синфлари ташкил этилиб, у шаҳар ходимларининг компьютер саводхонлигини ошириш учун ишлатилиши мумкин;

- маъмурий ходимларни тайёрлаш учун ахборот ва маълумотномалар олиш ва улардан фойдаланиш;

- компьютер саводхонлигининг даражасини ошириш ва уни Ўзбекистон Республикаси стандартларига мувофиқ "тортиб олиш" имконини берадиган сертификатлаштириш марказларининг мавжудлиги.

Бироқ, технологик танловдан келиб чиқадиган савол, компьютер жихозларини Интернетга қандай қилиб улашиши ва қайси технологияни танлаш керак? Бугунги кунда сунъий йўлдош алоқа каналлари, шунингдек оптик толали алоқа линиялари мавжуд. Энг арзон ва энг кенг тарқалган алоқа технологияси, оддий телефон линиясидан фойдаланади.

Келгуси вазифа - шаҳар дастурларида дастурий таъминот дастурларини амалга ошириш. Ҳозирги вақтда ушбу дастурий таъминот пакетлари электрон бизнес китоблари, бюджет рўйхати, ҳужжатларни нотариал тасдиқлаш учун автоматлаштирилган тизим, ҳужжатларни бошқариш ва иш юритиш учун CASE дастурий таъминоти, шунингдек, коммунал-ҳуқуқий ҳужжатларни ва маълумотлар узатиш уларни Ўзбекистон Республикасининг ваколатли органи томонидан қўллаб-қувватладиган шаҳар регистрлари базасида электрон шаклда тақдим этиш.

Электрон ҳокимият электрон давлатнинг хужайраси ва электрон давлатнинг, электрон ҳужжат айланиш тизимининг элементи сифатида унинг роли энг муҳим ҳисобланади. Электрон ҳокимият, ахборот йиғиш ва қайта ишлаш тизимидаги дастлабки боғланишдир.

Биринчидан, хатоларни камайтириш ва минтақавий ёки ҳудудий даражада маълумотларни йиғиш ва қайта ишлашни амалга оширади, шунингдек, маҳаллий даражада маълумотлар базаларини (рўйхатга олиш, қайта ишлаш ва хоказо) сақлайди.

Электрон-ҳокимият хорижий сармоядорлар учун энг жозибадор бўлиб, маҳаллий даражада Интернет-технологиялардан фойдаланиш шаффофликга эришиш имконини беради.

Электрон-ҳокимият муносабатларнинг янги шакли сифатида аҳолининг турли хизматларини кўрсатиш учун шаҳар худудида АКТга асосланган ижтимоий йўналтирилган лойиҳаларни яратишни назарда тутади. Бироқ, бугунги кунда электрон-ҳукуматни шаклланишида муаммолар мавжуд. Ўз навбатида, маҳаллий даражада муаммолар пайдо бўлишида қийинчиликларга сабаб бўлади.

Шу билан бирга, электрон ҳукуматни шаклланиши ва ахборот-коммуникация технологияларининг жорий қилиниши катта даражада белгиланган раҳбарларга боғлиқ.

Электрон ҳукуматни яратиш босқичлари шаҳар, ўз фаолиятини амалга ошириши ва турли хил турдаги аҳоли ва ташкилотларга электрон шаклда хизмат қилиши мумкин, аммо фақат:

- қўшимча қурилмалар (компьютер техникаси ва ускуналари);
- алоқа каналлари ва Интернетга кириш;
- шаҳар ходимлари ва адвокатларнинг компьютер саводхонлиги (ўқитиш ёки малака ошириш);
- дастурий таъминот;
- тизим маъмури ёки шахсий компьютерлар, ахборот тизимлари ва дастурларини қўллаб-қувватлаш учун ташкилот билан келишув.

1. Тайёргарлик босқичи

Тайёргарлик босқичида, аппарат ва зарур дастурий таъминотни харид қилиш, алоқа каналлари ва мутахассисларни тайёрлаш, тегишли битимларни тузиш зарур.

2. Шаҳар қонун ҳужжатларини қоғозлардан электрон шаклга ўтказиш, шаҳар ҳуқуқий ҳужжатларини электрон шаклда ва электрон ҳужжат айланишида рўйхатдан ўтказиш, шаҳар ҳокимиятининг фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш орқали амалга оширилаётганлигини ҳисобга олган ҳолда (маҳаллий ҳокимият органлари маҳаллий масалалар бўйича маҳаллий ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилиш ва уларни маҳаллий ҳокимият органларига топшириш ваколатини бериш) ҳокимиятнинг биринчи вазифаси барча қабул қилинган шаҳар ҳуқуқий ҳужжатларини ва иложи бўлса, бошқа шаҳар ҳужжатларини электрон шаклда кўриш ва тузиш.

Ҳозирги вақтда шаҳарда рўйхатдан ўтган ҳужжатлар қоғозга ва электрон шаклга (флоппи, флеш-диск ёки дискда) жўнатилади. Бунинг учун молиявий харажатлар ва қўшимча вақт талаб этилади.

“Электрон рақамли имзо тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунига биноан маҳаллий ҳокимият органларининг мансабдор шахслари томонидан электрон рақамли имзо (ЭРИ) ёрдамида маҳаллий ҳокимият органлари

томонидан имзоланиши маҳаллий ҳокимият органларига қонуний аҳамиятга эга бўлиш имконини беради.

3. Шаҳар ҳокимияти ходимларининг электрон рақамли имзодан фойдаланиши аввало, рақамли имзо аутентификация инфратузилмасини яратишдир. Чет мамлакатларда рақамли имзо электрон ҳужжат айланишининг ҳуқуқий қийматини таъминлашнинг энг кенг тарқалган воситасидир.

Электрон рақамли имзо (ЭРИ) - бу электрон ҳужжатнинг электрон рақамли имзонинг ҳусусий калитидан фойдаланган ҳолда ахборотни криптографик алмашилиш натижасида олинган ва имзоланган гувохномаси эгасини идентификациялашда олинган ушбу электрон ҳужжатни сохталаштиришдан ҳимоя қилиш учун мўлжалланган электрон ҳужжат талабномасидир.

Ваколатли шахслар ёки маҳаллий ҳокимиятнинг мансабдор шахсларининг имзо варақалари ва калит сертификатларини бериш тартиби тегишли маҳаллий ҳокимиятнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари билан белгиланади.

ЭРИ учун [4-7]:

- ҳокимият бошлиғи ёки маҳаллий маъмурият бошлиғи томонидан тасдиқланган вазифа белгилари, ваколатли шахслар томонидан ЭРИдан фойдаланиши мумкин (ЭРИни иш тавсифларида фойдаланиш имконияти индикатори ЭХК (электр ҳаракати кучи)ни қўллашнинг қонунийлиги ҳисобланади).

- ихтисослаштирилган дастурий таъминот (бу ЭХК ишламасдан, шифрлаш воситаси). Масалан, Крипто ХФУ (хизматда фойдаланиш учун), крипто АИЖ (автоматлаштирилган иш жойи).

- ЭРИни олиш учун молиявий воситалар (ҳар йили) ва белгиланган махсус дастурий таъминотни сотиб олиш учун (бир марта).

4. Хизматларни электрон шаклда тақдим этиш “Электрон ҳукумат” ни яратишда устувор йўналиш сифатида кўплаб шаҳар ҳокимияти маъмурий жараёнларни оптималлаштириш ва электрон ахборот-коммунал ва давлат хизматларини ривожлантиришнинг асосий шарти бўлган ахборот тизимларини интеграциялашувини қайд этади.

Электрон ҳукуматнинг ҳақиқий муваффақияти кенг жамоат қатламларини қўллаб-қувватлаш даражасига боғлиқлигини таъкидлаймиз. Шунинг учун яқин келажакда (8-10 йиллик истиқбол) ташкилотнинг ваколати ва барча манфаатдор томонлардан (ҳукумат, бизнес, нодавлат ташкилот ва албатта, фуқаролар) шерикчиликда иштирок этиш талаб этилади.

Хулоса

Электрон ҳукуматни жорий қилиш давлат бошқаруви самарадорлигини оширишга қаратилган маъмурий ислохотларнинг муҳим қисмидир. Бу коррупция даражасини пасайтиришга, давлат аппаратини таъмирлашга бўладиган сарф харажатларни камайтиради ва шу билан бирга давлат хизматчиларининг ижтимоий даражасини оширади ва солиқлар тўлаш, қайта

ишлаш ва турли хил ҳужжатларни олиш каби кўп вақт сарфламасликка имкон беради. Яратилган портал давлат органларининг мингдан зиёд ахборот хизматларини таклиф этади. Ушбу хизматлар ҳар йили ўсиб бормоқда. Электрон ҳукумат дастурининг етарли даражадаги ижтимоий, аҳамиятга эга бўлишини таъминлаш учун қуйидагилар зарур:

- 1) Ҳукумат ахборот инфратузилмасини ривожлантириш даражасини ошириш учун янада кўпроқ ҳаракатларни амалга ошириши керак;
- 2) Ташаббуслар реал асосда қурилиши учун ҳукумат зарур шароитларни, хусусан, ахборот инфратузилмасини ривожлантириш даражасини ҳисобга олиш керак.

АДАБИЁТ:

1. Якубов М.С. Электрон ҳукумат бошқарув тизимини шакллантиришда ахборот коммуникация технологиялари. Республиканская научно-практическая конференция «Перспективные направления применения инновационных технологий в национальной экономике». Сборник научных статей. Часть I. 25 декабрь. Ташкент. 2014. 95-102 с.
2. Якубов М.С. Электрон ҳукумат – мамлакат иқтисодиётини модернизациялашнинг асосий фактори. “Электрон ҳукуматни ташкил этишнинг илмий-амалий асослари. (таклифлар, ечимлар, истиқболлар)”. Республика илмий-амалий семинари ТАТУ Қарши филиали. 2013. 20 август.
3. Жамалова Г.Б. “Методы Моделирование Процессов Налогообложения” Central Asian journal of mathematical theory and computer sciences. <http://cajmtcs.centralasianstudies.org/index.php/CAJMTCS> Volume: 03 Issue: 04 | Apr 2022 ISSN: 2660-5309 SJIF:5.512 (133-139 стр.)
4. Жамалова Г.Б. “Солиқ тизимида ахборот тизимларидан фойдаланишнинг ҳуқуқий асослари” SCIENCE AND INNOVATION International scientific journal. Volume 1, Issue 7. UIF-2022: 8.2 /ISSN: 2181-3337 <https://doi.org/10.5281/zenodo.7314035>
5. Zhamalova G.B “METHODS FOR SIMULATION OF TAXATION PROCESSES” Web of scientist: international scientific research journal. ISSN: 2776-0979 (Volume 2, Issue 12, Dec., 2021 <https://wos.academiascience.org> Impact Factor: 7.565
6. Jamalova G.B. “Analysis and development of methods for supporting management decisions of the tax inspectorate based on processing fuzzy information” Electronic journal of actual problems of modern science, education and training. november, 2021 -11/2. issn 2181-9750.
7. G.B.Jamalova “Soliqlarni turli byudjetlar o ‘rtasida taqsimlashning texnik va iqtisodiy samaradorligi” Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. Volume 1, Issue 3/ ISSN 2181-1784, SJIF 2021:5.423.